

Iraklı ergenlerde ruh sağlığı ve madde kullanımı

Giriş

Ergenlik, duygusal sıkıntı ve risk alma davranışlarına yatkınlığı artıran hızlı biyolojik, bilişsel ve sosyal değişimlerle karakterize edilen kritik bir gelişim dönemidir. Küresel ölçekte ruh sağlığı sorunları ve madde kullanımı çoğunlukla bu dönemde ortaya çıkmakta ve sıklıkla eşzamanlı görülerek uzun vadeli sağlık ve toplumsal sonuçlara yol açmaktadır. Irak bağlamında ise uzun süreli çatışma ortamı, istikrarsızlık ve toplumsal yeniden yapılanma süreçleri genç nüfus üzerinde önemli bir psikososyal risk yükü oluşturmuştur. Buna karşın, Iraklı ergenlerde ruh sağlığı sorunları ile madde kullanımının birlikte görülme durumunu inceleyen ulusal düzeyde temsili araştırmalar sınırlıdır. Önceki çalışmaların önemli bir bölümü yetişkin örneklemelerine odaklanmış ya da psikolojik göstergeleri entegre etmeksizin madde kullanımını tek başına incelemiştir. Bu çalışma, 11–16 yaş arası Iraklı ergenlerde ruh sağlığı sorunları ve madde kullanım davranışlarının yaygınlığını belirlemeyi, ilişkili demografik ve psikososyal faktörleri saptamayı ve bu iki durumun eşzamanlılığını ulusal düzeyde temsil niteliği olan okul temelli veriler kullanarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Tasarımı ve Yöntem

Bu retrospektif kesitsel araştırma, Irak Sağlık Bakanlığı tarafından uluslararası halk sağlığı kuruluşları iş birliğiyle yürütülen 2012 Irak Küresel Okul Temelli Öğrenci Sağlığı Araştırması'ndan (GSHS) elde edilen ikincil verilerin analizine dayanmaktadır. Ulusal düzeyde temsili bir öğrenci örneklemini elde etmek amacıyla iki aşamalı küme örnekleme tasarımı uygulanmıştır. Okullar büyüklükleriyle orantılı olasılıkla seçilmiş, ardından okullar içerisindeki sınıflar rastgele belirlenmiştir. Anketin uygulandığı gün okulda bulunan tüm öğrenciler ankete katılım açısından uygun kabul edilmiştir. Nihai örneklem, 11–16 yaşları arasındaki 1.611 ergenden oluşmaktadır (%58,1 erkek). Veriler, ruh sağlığı göstergeleri, madde kullanım davranışları ve demografik değişkenleri kapsayan standartlaştırılmış, öz-bildirim esaslı bir anket aracılığıyla toplanmıştır. İki temel ikili sonuç değişkeni tanımlanmıştır. Bunlardan ilki olan ruh sağlığı sorunları; yalnızlık, aşırı kaygı, intihar düşüncesi, intihar planı veya girişimi ile yakın arkadaşının bulunmamasına ilişkin bildirimlere dayalı olarak belirlenmiştir. Madde kötüye kullanımı ise sigara kullanımı, sigara dışı tütün kullanımı, esrar kullanımı, amfetamin veya metamfetamin kullanımı ya da madde kullanımına erken yaşta başlama durumlarından herhangi birinin varlığı olarak tanımlanmıştır. Katılımcı özellikleri tanımlayıcı istatistiklerle özetlenmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiler ki-kare testi ile incelenmiştir. Ruh sağlığı sorunları ve madde kötüye kullanımının bağımsız yordayıcılarını saptamak amacıyla çok değişkenli lojistik regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Düzeltilmiş olasılık oranları (AOR) ve %95 güven aralıkları hesaplanmıştır. Model uyumu Hosmer–Lemeshow testi ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Iraklı ergenlerde ruh sağlığı sorunlarının yaygınlığı %10,3, madde kötüye kullanımının yaygınlığı ise %2,1 olarak saptanmıştır. Son 30 gün içinde sigara kullanımı %8 oranında bildirilmiş, yaklaşık %1 oranında madde kullanımı rapor edilmiştir. Ergenlerin %17'si zorbalığa maruz kaldığını bildirirken, %12'si yalnızlık yaşadığını veya yakın bir arkadaşının bulunmadığını ifade etmiştir. Ruh sağlığı sorunlarının yaş ve sınıf düzeyine göre arttığı gözlenmiştir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla ruh sağlığı sorunları bildirme olasılığı anlamlı düzeyde daha yüksektir (AOR = 1,79; %95 GA: 1,25–2,57). Sigara kullanımı (AOR = 4,49; %95 GA: 2,77–7,27) ve madde kullanımı (AOR = 6,94; %95 GA: 2,68–18,03) ruh sağlığı sorunlarının en güçlü yordayıcılarıdır. Madde kötüye kullanımı erkeklerde daha yaygın bulunmuş; kız olmak koruyucu bir faktör olarak belirlenmiştir (AOR = 0,40; %95 GA: 0,17–0,95). Zorbalık (AOR = 3,58; %95 GA: 1,70–7,55) ile yalnızlık veya yakın arkadaşının olmaması (AOR = 8,07; %95 GA: 3,78–17,26) madde kötüye kullanımının güçlü belirleyicileri olarak saptanmıştır. Ruh sağlığı sorunları ile madde kötüye kullanımı arasında anlamlı bir eşzamanlılık gözlenmiştir. Duygusal sıkıntı yaşayan ergenlerin madde kullanım davranışlarına yönelme olasılığının belirgin düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Vücut kütle indeksi her iki sonuç değişkeni ile anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Her iki regresyon modeli kabul edilebilir uyum düzeyi sergilemiştir.

Sonuçlar

Bu çalışma, Iraklı ergenlerde ruh sağlığı sorunları ile madde kötüye kullanımını birlikte inceleyen ulusal düzeyde temsili ilk analiz olma özelliğini taşımaktadır. Bulgular, duygusal sıkıntı ile madde kullanımı arasında anlamlı bir eşzamanlılık bulunduğunu ve cinsiyet ile yaşa bağlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Zorbalık ve sosyal izolasyon, her iki sonuç değişkeni açısından kritik ortak risk faktörleri olarak öne çıkmıştır. Sonuçlar, ruh sağlığını güçlendirmeyi, zorbalıkla mücadele stratejilerini, akran destek sistemlerini ve madde kullanımını önlemeye yönelik bileşenleri entegre eden, cinsiyete duyarlı ve okul temelli bütüncül müdahalelere gereksinim olduğunu ortaya koymaktadır. Irak'ta ergenlerin iyi oluşunu güçlendirmeyi amaçlayan ulusal eğitim ve halk sağlığı politikalarına yön vermek ve eğilimleri izlemek amacıyla gelecekte boylamsal araştırmaların yürütülmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: ergenler, ruh sağlığı, madde kötüye kullanımı, GSHS, Irak